

Ελλάδα και Τουρκία Έχουν Κοινό Μέλλον

Γρηγόριος Θ. Παπανίκος

Το Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό δημοσιεύει σε κάθε τεύχος του μία επιφυλλίδα, δηλαδή ένα κείμενο δοκιμακού χαρακτήρα με κριτικό και επιστημονικό περιεχόμενο. Την επιμέλεια της επιφυλλίδας έχει ο Γρηγόριος Θ. Παπανίκος. Το περιοδικό δημοσιεύει επιστολές αναγνωστών επί των θεμάτων που τίγονται στις επιφυλλίδες έτσι ώστε να δημιουργείται ένας δημόσιος επιστημονικός διάλογος. Στα προηγούμενα δύο τεύχη, η επιφυλλίδα ήταν αφιερωμένη στους Έλληνες επιστήμονες του εξωτερικού και στον Αδαμάντιο Κοραή. Στο παρόν τεύχος η επιφυλλίδα εξετάζει το κοινό μέλλον της Ελλάδος και της Τουρκίας.

Η Ιστορία

Έχω γράψει πολλά για την Τουρκία και τις σχέσεις της με την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) που δεν παραθέτω εδώ¹. Επίσης, έχω οργανώσει αρκετές συναντήσεις και ομιλίες περί Τουρκίας και Ελλάδος, στο πλαίσιο θεσμικών εκπροσωπήσεων. Οδηγός μου σε όλα αυτά ήταν η επιστήμη της ιστορίας.

Η ιστορία δεν ασχολείται με το παρελθόν αλλά με το μέλλον. Λίγη έως καθόλου σημασία έχουν τα γεγονότα του παρελθόντος –αυτά που πολλοί αποκαλούν ιστορικά γεγονότα–, αν δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες του παρόντος που πάντοτε έχουν σχέση με το αύριο και γενικότερα τη μελλοντική πορεία των πραγμάτων.

Η ιστορία βοηθάει τους ανθρώπους να διαμορφώσουν το μέλλον, εξυπηρετώντας τις ανάγκες του παρόντος. Από τις ανάγκες του παρόντος θα πρέπει να ξεκινήσει μία ανάλυση της σχέσης Ελλάδος και Τουρκίας. Με άλλα λόγια τι θέλουν οι δύο λαοί σήμερα.

Τι Θέλει η Ελλάδα και τι Θέλει η Τουρκία Σήμερα;

Αν ρωτήσεις τον μέσο Έλληνα σήμερα τι θέλει για την Ελλάδα του, με δεδομένο ότι δεν θα είχε κανένα κόστος για τον ίδιο, θα σου έλεγε την αναβίωση του αρχαίου μεγαλείου της. Σε ό,τι αφορά τη γεωγραφική διάσταση του ζητήματος θα ερχόταν στο μυαλό του οι κατακτήσεις του Αλέξανδρου Γ'. Κατ' ελάχιστο αυτό θα περιλάμβανε την Κωνσταντινούπολη και τη Μικρά Ασία, κυρίως διότι εκεί υπήρχε ακμάζων

¹Βλ. <https://www.researchgate.net/profile/Gregory-T-Papanikos>.

ελληνισμός. Κατά ένα περίεργο και ακατανόητο για μένα λόγο δεν περιλαμβάνει ούτε την Κάτω Ιταλία ούτε τη Μασσαλία, που και εκεί υπήρχε ακμάζων ελληνισμός. Ίσως και περισσότερος που ωστόσο εξαφανίστηκε. Εν συντομία, ο μέσος Έλληνας θέλει την Ελλάδα μεγαλύτερη. Γεωγραφικά μεγαλύτερη. Δυστυχώς, δεν αφήνει και ο Διονύσιος Σολωμός να ξεχαστεί το θέμα με τους λυρικούς του στίχους «Δυστυχής! Παρηγορία μόνη σου έμενε να λες περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα να κλαις».

Μαζί με τον μέσο Έλληνα κλαίει και ο μέσος Τούρκος, διότι αυτός και αν θέλει την Τουρκία του μεγαλύτερη. Διακαώς επιθυμεί και αυτός την αναβίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Θέλει και αυτός να γίνει η χώρα του μεγάλη ξανά σε γεωγραφικούς όρους. Μάλιστα, επειδή η πτώση της ήταν σχετικά πρόσφατη, η επιθυμία των Τούρκων να γίνει μεγάλη ξανά είναι μεγαλύτερης έντασης από την επιθυμία των Ελλήνων να κάνουν τη χώρα τους μεγάλη ξανά.

Θεμιτές θα ήταν και οι δύο επιθυμίες –τα θέλω των δύο χωρών–, αν δεν υπήρχε το πρόβλημα ότι η ικανοποίηση του «θέλω» της μιας χώρας μπορεί να γίνει μόνο σε βάρος του «θέλω» της άλλης χώρας. Και αυτό θα ήταν εύκολο αν μπορούσε να γίνει ένας πόλεμος όπου ο νικητής θα τα έπαιρνε όλα και ο ηττημένος θα τα έχανε όλα. Κάπως έτσι έγινε το 1453. Η Τουρκία τα κέρδισε όλα και η Ελλάδα ή καλύτερα το Βυζάντιο τα έχασε όλα. Μπορεί να ξανασυμβεί; Μάλλον δύσκολο, διότι και οι δύο χώρες δεν είναι τόσο μεγάλες όσο θα ήθελαν. Υπάρχουν άλλες χώρες που είναι μεγαλύτερες και κυρίως μία, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ). Οπότε το ερώτημα πλέον γίνεται, «τι θέλουν οι ΗΠΑ;».

Τι Θέλουν οι ΗΠΑ;

Αν υποθέσουμε ότι οι ίδιες οι ΗΠΑ ξέρουν τι θέλουν, θα μπορούσαμε να πούμε ότι θέλουν και την Ελλάδα και την Τουρκία. Θέλουν να μείνουν τα πράγματα όπως έχουν. Δεν φαίνεται να έχουν κανένα προφανή λόγο να αλλάξουν την υπάρχουσα κατάσταση. Και όσο δεν θέλουν οι ΗΠΑ, δεν πρόκειται να αλλάξει η κατάσταση. Η ρητορική των δύο χωρών θα συνεχιστεί αλλά αν οι ΗΠΑ δεν το επιτρέψουν κανείς δεν θα τολμήσει να επιβάλλει τα θέλω του.

Αυτή η θουκυδίδειος προσέγγιση δεν είναι και τόσο περιοριστική όσο ακούγεται. Υπάρχουν πολλά που μπορούν να γίνουν με δεδομένα τα θέλω των ΗΠΑ. Και αυτό το σημαντικό ζήτημα εξετάζεται παρακάτω.

Προς μία Κοινή Πορεία

Με δεδομένο ότι τα μεγάλα «θέλω» των δύο χωρών δεν είναι εφικτά, η τέχνη του εφικτού επιβάλλει να διερευνηθεί αν οι δύο χώρες μπορούν να συνεργαστούν για να χαράξουν μία κοινή πορεία που αναγκαστικά θα πρέπει να είναι ειρηνική, δηλαδή να αποκλείεται η περίπτωση μερικής ή ολικής, στιγμιαίας ή διαρκούς πολεμικής σύρραξης. Δεν την αποκλείω αλλά δεν αποτελεί το αντικείμενο του παρόντος

κειμένου. Το θεωρώ το χειρότερο δυνατό σενάριο και για τις δύο χώρες και η ιστορία μας έχει διδάξει ποια θα είναι τα αποτελέσματα στο μέλλον. Εξάλλου τα βλέπουν καθημερινά και οι δύο χώρες, διότι υποφέρουν και οι δύο από τους πρόσφυγες της Συρίας και άλλων εμπόλεμων χωρών. Εδώ να επισημάνω ότι το τεράστιο βάρος το φέρει η Τουρκία αλλά βρίσκεται σε μεγάλη αδυναμία να το ελαφρύνει όσο δεν είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ).

Η κοινή πορεία των δύο χωρών πρέπει να είναι ειρηνική και μετά να αναπτυχθεί μία ολοκληρωτική οικονομική συνεργασία. Και αυτό θα εξετάσω στο παρόν κείμενο δογματικής γνώμης που στηρίζεται, ωστόσο, σε κάποια γνώση.

Η κοινή πορεία Τουρκίας και Ελλάδος απαιτεί την οικονομική συνεργασία σε όλους τους κλάδους. Αυτό όμως δεν μπορεί να γίνει όσο η Ελλάδα είναι μέλος της ΕΕ και της Ευρωζώνης και η Τουρκία δεν είναι. Οι δύο αυτοί διαφορετικοί δρόμοι αποκλίνουν και δεν συγκλίνουν σε μία κοινή πορεία.

Δύο θεωρητικές λύσεις υπάρχουν. Πρώτη λύση είναι η Ελλάδα να βγει από την ΕΕ και την Ευρωζώνη. Αυτό μάλλον είναι δύσκολο ως αδύνατο. Για έναν απλό λόγο: η Ελλάδα δεν το θέλει και αυτό το θέλω της το αποδέχονται οι ΗΠΑ. Η λύση να μπει η Τουρκία στην ΕΕ και την Ευρωζώνη είναι πιο πιθανό, διότι (α) το θέλει μία σημαντική μερίδα Τούρκων και (β) το θέλουν οι ΗΠΑ.

Παρεμπιπτόντως, η ΕΕ είναι μία σύγχρονη εκδοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χωρίς να υπάρχει η κυριαρχία ενός μόνο λαού. Η ΕΕ είναι μία ένωση λαών με διαφορετικές γλώσσες, θρησκείες, πολιτισμικές προσεγγίσεις κ.ά. Κάπως έτσι ήταν και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Είχε πολλούς λαούς, θρησκείες, γλώσσες και πολιτισμούς.

Είμαι της γνώμης και υπάρχει σημαντική επιστημονική τεκμηρίωση για να την στηρίξει ότι το οικονομικό μέλλον της κοινής πορείας των δύο λαών είναι μέσα στην ΕΕ και την Ευρωζώνη. Η οικονομική επιστήμη το βροντοφωνάζει ότι αποτελεί μείζον οικονομικό συμφέρον της Ελλάδος να έχει έναν τόσο σημαντικό γείτονα, κυρίως λόγω του πληθυσμού της χώρας, πλήρες μέλος της ΕΕ και της Ευρωζώνης. Από την άλλη πλευρά, το ίδιο στεντόρεια είναι και η φωνή της οικονομικής επιστήμης σε ό,τι αφορά τα τεράστια οικονομικά οφέλη που θα αποκομίσει η Τουρκία από τη συμμετοχή της στην ΕΕ και την Ευρωζώνη.

Αυτόματα με την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ και την Ευρωζώνη, η κοινή οικονομική πορεία Ελλάδος και Τουρκίας είναι προδιαγεγραμμένη. Θα είναι μόνο ανοδική για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, όπως και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι δύο λαοί θα έχουν το ίδιο νόμισμα, το ευρώ στη συγκεκριμένη περίπτωση. Και ενώ τα γρόσια είχαν μία ευρεία κυκλοφορία, το ευρώ σήμερα έχει μεγαλύτερη. Δεύτερον, όπως και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία έτσι και στην ΕΕ υπάρχει η δυνατότητα ελεύθερης ανάπτυξης της οικονομίας, χωρίς εμπόδια στις συναλλαγές. Και οι δύο παράγοντες θα συντελέσουν σε μία μεγάλη οικονομική πρόοδο και στις δύο χώρες. Από οικονομικής άποψης οι δύο χώρες θα γίνουν μία μεγάλη και ισχυρή οικονομική περιοχή, όπως ήταν τα χρόνια της ακμής της η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Με δεδομένο ότι οι ΗΠΑ (α) δεν ενισχύουν την απόσχιση της Ελλάδος από την ΕΕ και την Ευρωζώνη και (β) υποστηρίζουν τη συμμετοχή της Τουρκίας, ποια είναι

τα εμπόδια; Νομίζω ότι τα οικονομικά κριτήρια είναι πολύ υποδεέστερα από τα πολιτικά και πολιτισμικά κριτήρια. Νομίζω ότι η τύχη της Τουρκίας είναι στα χέρια της, πάντοτε με τις ευλογίες των ΗΠΑ.

Φυσικά οι ΗΠΑ δεν καίγονται και τόσο για τη συμμετοχή της Τουρκίας στην ΕΕ, την ελέγχουν εξίσου καλά και εκτός. Για τις ΗΠΑ δεν κάνει και μεγάλη διαφορά, διότι είτε μέσα είτε έξω τη δουλειά τους την κάνουν μια χαρά. Απλά θα τους ήταν ελαφρά πιο εύκολο αν η Τουρκία ήταν και πλήρες μέλος της ΕΕ.

Ποια Είναι τα Εμπόδια;

Το μείζον ζήτημα είναι το Κυπριακό που το χρησιμοποιούν όλες οι άλλες χώρες ως πρόσχημα για να μην προχωρήσουν με την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ και την Ευρωζώνη. Η Τουρκία έχει πέσει στην παγίδα που της έχουν στήσει οι μεγάλες χώρες της ΕΕ που δεν την θέλουν για πολιτικούς και πολιτισμικούς λόγους. Από τη δική μου 15χρονη πολιτική εμπειρία με τους θεσμούς της ΕΕ και τις χώρες-μέλη έχω αποκομίσει τη βεβαιότητα ότι ανησυχούν μην λυθεί το Κυπριακό, διότι τότε δεν θα έχουν κανένα πρόσχημα για να μην εντάξουν την Τουρκία στην ΕΕ.

Η Τουρκία έχει αυτοπαγιδευθεί με το Κυπριακό. Ποιο είναι το επιχείρημα της Τουρκίας στην Κύπρο που αποτελεί βούτυρο στο ψωμί όλων εκείνων που διακατέχονται από αρνητικές διαθέσεις απέναντι στην Τουρκία; Λέει η Τουρκία ότι Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι δεν μπορούν να συμβιώσουν. Γιατί, όμως; Προφανώς διότι έχουν διαφορετική θρησκεία. Ή έχουν διαφορετική γλώσσα. Ή έχουν διαφορετικές πολιτισμικές αξίες. Η διαφορετική είναι η ιστορία τους.

Μα, αν αυτά είναι τα επιχειρήματα, τότε οι κακόβουλοι Ευρωπαίοι, που δεν είναι και λίγοι, θα ξεφωνίσουν ότι ακριβώς για αυτούς τους ίδιους λόγους δεν θέλουμε τους Τούρκους στην ΕΕ. Έχουν διαφορετική θρησκεία και κυρίως διαφορετικές πολιτισμικές αξίες. Η δε ιστορία των Τούρκων είναι γεμάτη «βαρβαρότητες» ενώ των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης είναι γεμάτες «πολιτισμό». Αν οι Τουρκοκύπριοι δεν μπορούν να ζήσουν ενωμένοι με τους Ελληνοκύπριους, τότε πολύ περισσότερο δεν μπορούν να αντέξουν οι Ευρωπαίοι τους Τούρκους. Σε αυτή την περίπτωση, τα οικονομικά έρχονται σε δεύτερη μοίρα.

Πολλοί Ευρωπαίοι δεν θέλουν την Τουρκία στην ΕΕ και για πολιτικούς λόγους. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, το 2020 η Τουρκία είχε πληθυσμό 84,34 εκατομμύρια και η Γερμανία 83,24 εκατομμύρια και οι προβλέψεις είναι ευνοϊκές για τον Τουρκικό πληθυσμό. Τι σημαίνει αυτό; Η Τουρκία θα κυριαρχήσει πολιτικά στα όργανα της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αυτό δεν αρέσει στους Ευρωπαίους όχι μόνο διότι δεν θέλουν τους Τούρκους, που δεν τους θέλουν, αλλά δεν θέλουν να ενδυναμωθεί η ομάδα χωρών του νότου. Στις τελευταίες ανήκει η Ελλάδα και η Κύπρος. Και ενώ το κοινό οικονομικό συμφέρον Τουρκίας, Ελλάδος και Κύπρου είναι η συνεργασία, οι διαφορές που έχουν στην επίλυση του Κυπριακού τις εμποδίζει να δουν το κοινό τους (οικονομικό) συμφέρον.

Το Κυπριακό δεν είναι το μόνο εμπόδιο. Οι διαφορές Ελλάδος και Τουρκίας δεν είναι αμελητέες. Θέλει μεγάλη διπλωματική δεξιοτεχνία για να γεφυρωθούν οι διαφορές που από οικονομικής άποψης αν η Τουρκία ήταν πλήρες μέλος της ΕΕ και της Ευρωζώνης αυτές οι διαφορές θα είχαν μόνο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, δηλαδή θα αφορούσαν το παρελθόν και όχι το μέλλον. Φυσικά η μεγάλη διαμάχη αφορά την υφαλοκρηπίδα και οτιδήποτε αυτό συνεπάγεται. Η αντίθεση αυτή θα διαιωνίζεται όσο οι δύο χώρες δεν καταλάβουν ότι η λύση έστω και με αμοιβαίες υποχωρήσεις είναι προς το συμφέρον και των δύο χωρών. Φυσικά μία λύση θα ήταν η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο και η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο. Και αυτό όμως μπορεί να μην είναι τόσο «δίκαιο» αν δημιουργεί αντικειμενικές δυσκολίες στη μία ή στην άλλη χώρα. Η έννοια της «δυσκολίας» είναι θέμα ερμηνείας και δεν νομίζω ότι είναι εύκολο να βρεθεί μία κοινή συνισταμένη που θα οδηγούσε τις δύο χώρες σε μία κοινή πορεία. Αυτό μας φέρνει πίσω στη λύση που ανέφερα ότι δεν θα συζητήσω, της πολεμικής σύρραξης. Θα ήταν μία λύση, αλλά όσο οι ΗΠΑ έχουν άλλη άποψη, και φαίνεται ότι έχουν άλλη άποψη προς το παρόν, το πρόβλημα δεν θα λυθεί.

Συμπέρασμα

Πολύ δύσκολο το συμπέρασμα από την παραπάνω ανάλυση. Σε πολιτικό επίπεδο δεν φαίνεται λύση στον ορίζοντα. Η φετινή όπως και η περσινή χρονιά δεν βοηθούν, διότι αποτελούν ιστορικά ορόσημα και για τις δύο χώρες. Τα διακόσια χρόνια από το δοξασμένο 1821 για τους Έλληνες θα αντιπαρατεθεί φέτος με τα 100 χρόνια από τη μικρασιατική καταστροφή. Στην πρώτη περίπτωση πανηγυρίζουν οι Έλληνες και κλαίνε οι Τούρκοι που δικαίως μιλάνε για σφαγές και αγριότητες των Ελλήνων, όπως αυτή που ακολούθησε την άλωση της Τριπολιτσάς· στη δε δεύτερη περίπτωση πανηγυρίζουν οι Τούρκοι και κλαίνε οι Έλληνες, οι οποίοι δικαίως οι τελευταίοι μιλάνε για τις σφαγές και τις αγριότητες των Τούρκων, όπως συνέβη στη Σμύρνη.

Η ιστορία μας διδάσκει ότι δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ των λαών σε ό,τι αφορά τις σφαγές και τις αγριότητες που πραγματοποιούν. Έλληνες και Τούρκοι είναι ίσοι σε αυτό. Περήφανοι όταν τις πραγματοποιούν οι ίδιοι αλλά καταγγελτικοί όταν τις πραγματοποιούν οι άλλοι. Στη μία περίπτωση είναι «πολιτισμός» και «απελευθέρωση» στη δε άλλη «βαρβαρότητα» και «σκλαβιά».

Ίσως, αυτή η πολιτισμική συνάφεια στις σφαγές και τις αγριότητες αν συνειδητοποιηθεί ότι δεν οδηγεί σε κανένα όφελος και για τους δύο λαούς να αποτελέσει το έναυσμα για μία κοινή ειρηνική πορεία οικονομικής συνεργασίας και ευημερίας. Πάντως, ο Θεός (βλ. ΗΠΑ) είναι με το μέρος τους. Αλλά είναι γνωστό ότι «συν Αθηνά και χείρα κίνει».